

רוח ירושלמית

החיים והרוח קוק

השיעור המרכזי בבית הרב קוק רח' הרב קוק 9 ירושלים בכל יום שלישי 20:00

בסייעתא דשמיא

אורות חיים - סדרת חגים ומועדים

חוברת כ'
פסח

עיני ילד

ילדי ישראל ומצת ליל הסדר

הרב יצחק חי זאגא

עיני ילד

שלו' לכולם. אנו עומדים לפני חג הפסח. בליל הסדר ישאלו-ישירו הילדים, 'מה נשתנה'. ר' אליעזר אומר, פסחים קט., 'חוטפין מצות בלילי פסחים, בשביל תינוקות שלא ישנו'. פירש הרמב"ם, פ"ז מהלכות חמץ ומצה ה"ג, 'וחוטפין מצה זה מיד זה'. כתב החוק יעקב, על שו"ע סימן תעב' ס"ק ב', 'ואפשר שמזה נתפשט המנהג, שמניחין לתינוקות במדינות אלו לחטוף האפיקומן, שעל ידי זה לא ישנו ויתעוררו לשאול'. הזהיר הגרש"ז אויערבאך, הליכות שלמה, פסח ט' 210, לכנות זאת, חטיפת אפיקומן ולא 'גניבה'. אבל יש להבין, האם מנהג חטיפת מצת האפיקומן, נועד רק להכניס אוריה ילדותית שמחה ומעוררת, או שיש בו עומק גדול יותר? למה לא לחטוף את החרוסת לדוגמא?

עוד בגמרא שם, 'אמרו עליו על רבי עקיבא: מימיו לא אמר, הגיע עת לעמוד, בבית המדרש', אף פעם לא עצר המתמידים מלימודם, 'חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים. בערב פסח, בשביל תינוקות, כדי שלא ישנו...'. פירש רש"י, 'כדי שישנו התינוקות ביום ולא בלילה בשעת הגדה'. ר' עקיבא עוצר הלימוד, ושולח את כולם הביתה, לוודא שהילדים הלכו לישון ביום, כדי שיהיו ערים בליל הסדר. מה פשר המאמץ החינוכי האדיר הזה, סביב ערותם ושאלתם של הילדים, כאילו אין ליל הסדר בלעדיהם? והלא כתב מרן הרב קוק ב'מגד ירחים' לחודש ניסן, 'יציאת ישראל ממצרים, תשאר לעד, האביב של כל העולם כולו'. בליל הסדר, אנו עוסקים בגאולת העולם משעבודו, על ידי אמונת החרות של ישראל, אז מדוע דוקא הילדים במרכז? נעמיק וננסה להבין.

גדול הדור מחלק אגוזים

התוספות שואל, שם ד"ה חוץ, 'ולא נהירא, דאטו לא יוכלו לישן בלא אביהם.. לכך נראה דגריס לילי פסחים, והיו רגילין בבית המדרש לילי יו"ט..'. כנראה, הילדים של תוספות, היו ילדים ממושמעים, אז הוא תמה, וכי צריכים דוקא את אבא, כדי ללכת לישון ביום, כהכנה לליל הסדר? לכן מסביר, שר' עקיבא היה נמנע מלהישאר ללמוד בליל יום טוב. וכן פסק בשו"ע, תעב' א', 'יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך, ואף אם הוא בבית המדרש, יקום, מפני שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא יישנו, אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך'. כי כפי שהביא המשנה ברורה, קידוש צריך להיות בשעה הראויה למצה, ואכילת מצה הוקשה לאכילת הפסח, שאינו נאכל אלא בלילה.

אבל נראה שלפירוש רש"י, לפיו ר' עקיבא בעצמו, היה שולח הילדים לישון, יש עומק. שכן מצאנו שאמר ר' יהודה, בפסחים קח: '..מחלקין להן קליות ואגוזין.. כדי שלא ישנו וישאלו'. ומי יחלק להם? מן הסתם אמא או איזה אח גדול. אבל הגמרא שם מספרת, 'אמרו עליו על רבי עקיבא [לגירסת הרי"ף: על רבי טרפון], שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות.. כדי שלא ישנו וישאלו'. לכאורה יש לשאול, והלא כבר נאמר שמחלקים קליות ואגוזים, ומה מוסיף הסיפור הזה? נראה, שהגמרא רוצה להדגיש, שערנות הילדים, אינה ענין צדדי, אלא דבר מהותי בענינו של ליל הסדר, שהרי גדול הדור היה עושה זאת בעצמו. אך יש להבין, מה כל כך מהותי, בחלוקת האגוזים הזו? מה זה משנה, מי משקיע את המאמץ בפועל, שהילדים ישארו ערים?

חוטפין את המצה

פעולות רבות בליל הסדר, נועדו לעורר את הילדים לשאול ולהתעניין. כן כתב הטור סימן תעג', 'ולוקח ירקות.. ומטבל, כדי לעשות שינוי בשביל התינוקות שישאלו.. ויגביה הקערה שבה המצות, ויאמר הא לחמא וכו', עד מה נשתנה, ואז יצוה להסירה מעל השולחן, כאילו כבר אכלו, כדי שישאל התינוק.. ומוזגין מיד כוס שני, כדי שישאל התינוק: למה שותין כוס שני קודם סעודה..!'

יש מי שיאמר, מה יש כאן להקשות, והלא ציורתה התורה, שמות יג' ח', 'והגדת לבנך', אז יש מצוה להגיד לילדים, ולכן משקיעים מאמץ כה גדול סביב הילדים. זה ודאי נכון, אבל אין זו תשובה מספקת, משום שיש עוד כמה מצוות בליל הסדר, מעבר להגדה לבן, ומדוע אם כן, מסדרים את כל הסדר של הלילה, לפי הילדים? שהרי דברי ר' אליעזר, 'חוטפין מצות בלילי פסחים, בשביל תינוקות שלא ישנו', פורשו להלכה, לא רק לפי דברי הרמב"ם, בענין חטיפת המצה, אלא גם כזירוז מהלך הסדר, כדי לשמור את הילדים שותפים מלאים לסדר. כך פירש רש"י שם, 'חוטפין מצה, אוכלין מהר'. וביאר דבריו במשנה ברורה תעב' ג', 'רצונו לומר, לזרז לעשות הסדר, כדי שלא יישנו התינוקות כשידעו שלא ישתנה הרבה עד האכילה..'. הילדים מסתכלים על המבוגרים, ועושים הערכת מצב, כמה זמן יקח עד האוכל, אז תן להם הרגשה שהסדר מתקדם ללא עיכוב.

בשער הציון שם הסביר, '..והכונה על כרחך כמו שכתבנו, דאי אפשר לומר דהכונה הוא שיקצרו בהגדה, דאטו האכילה הוא העיקר? וביבין שמועה להרשב"ץ כתב... וממהרים להאכילם כדי שלא יישנו.. ומ"מ אין להאכילם הרבה, שאדרבה, טפי יש לחוש שיישנו על ידי זה..! לבסוף מוסיף שער הציון הסבר שלישי, 'ואפשר עוד לומר בכונת המחבר, דשפיר יש למהר ולהגיע לידי 'מוציא מצה', כדי שישאלו התינוקות, למה אוכלין מצה וכשהן מסובין דוקא, ולמה אוכלין מרור, וענין הטבול בחרוסת, ואע"ג דבסדר ההגדה, תקנו 'מה נשתנה' בתחילת ההגדה, אין בכך כלום. שעיקר השאלה והתמיה של התינוק, הוא בשעה שרואה המעשה בעיניו. וצריך עיון'.

לפי דרך זו, מזרזים את ההגדה, על מנת להגיע לעת האוכל, כשהילדים ערים, כדי שיראו את אכילת המצה והמרור, מעשים הממחישים לעיניהם את סיפור יציאת מצרים, יותר מאשר ההגדה עצמה. ובכל זאת, אומר שער הציון, 'צריך עיון'. כי אם הדברים כפשוטם, הרי זה תמוה, שאת כל ליל הסדר, משעבדים לטובת הילדים. וכי רק הם צריכים לשמוע את סיפור יציאת מצרים? והלא כבר נאמר בהגדה, 'ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח'.

לשאל כמו ילד

'תנו רבנן', בפסחים קטז., 'חכם בנו - שואלו, ואם אינו חכם - אשתו שואלתו. ואם לאו - הוא שואל לעצמו. ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח - שואלין זה לזה. מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?..! כל כך תמוה, אדם יושב עם עצמו בליל הסדר, אין שם נפש חיה באזור, והוא צריך לשאול 'מה נשתנה'. מילא זה, אבל אם יושבים שני תלמידי חכמים, גדולי הדור, לבדם בלי אף ילד, גם הם צריכים לשאול 'מה נשתנה?! למה לשאול שאלת ילד, בשעה שאתם יודעים את כל התורה כולה? אולי תקשו איזו קושיה חריפה ברמב"ם, אולי תדונו בדעת מהר"ם, שאין צריך נטילה על דבר שטיבולו במשקה, ושלכן אין מברכים על הנטילה לטיבול הכרפס, ודעת הגר"א לברך, ודברי שער הציון, שאף לגר"א, דוקא אם אוכל כזית? מדוע להתנהג כאילו מדובר בשני ילדים קטנים?

דומני, כי זוהי הוכחה ניצחת, שענין מרכזיותם של הילדים בליל הסדר, אינו מתמצה רק בקיום מצות 'והגדת לבנך'. ברור לגמרי, שיש ענין מיוחד בליל הסדר, בעצם הילדות. אמנם, זהו ליל חגיגת ילדותנו הלאומית, אבל נראה, שאין די בכך להסביר את החיוב על גדולי הדור היושבים בגפם, לשאול מה נשתנה, כמו ילד בן שנתים.

הבל פיהם של תינוקות

'אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה', שבת קיט:, 'אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן'. הבל פיהם של הילדים, הוא המקיים את העולם. מדוע?

הגמרא שם מספרת, ששאל רב פפא את אביי, מה עם הבל הפה שלי ושלך? וצריך לדעת שכל האמוראים, היו קדושי עליון ענקיים, שהבל פיהם היה קודש קודשים, והיו יכולים להחיות מתים. ענה לו אביי, 'אינו דומה הבל שיש בו חטא, להבל שאין בו חטא'. מדהים. הבל פיהם של הילדים, יותר קדוש מהבל פיהם של האמוראים הקדושים. מדוע?

יתכן לומר, שאינו דומה הבל פה שיש בו אפילו רק אפשרות של בחירה בחטא, לפה תמים לחלוטין, שטהרתו הטבעית מקיפה את כל ישותו. יש בילדים אור קדוש ועילאי, שאם נעמוד על מהותו, אולי נוכל להבין, מה פשר הסגנון הילדותי של ליל הסדר.

זרם של תמימות

מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק, מעמידנו על אבסורד מדהים, ביחסי מבוגרים וילדים. כך כתב בקובץ 'ז' רה', 'העולם מחזור אחרי חכמות, הבנות וידיעות מחודדות, וסוף כל סוף, עיקר נקודת החיים, סובבת על העתיד, על החנוך של הדור. והחנוך הוא הטפול בילדים, בקטנים, ואופק שכלם הלא הוא כל כך כהה, עד שכל המון הרחבות של המדעים, ושל ההתעמקות שלנו, אליהם לא יגש'. העולם כל כך עסוק בחכמות גבוהות, פילוסופיות אמונות ומדעים. אבל בסופו של דבר, עיקר נקודת החיים, היא ההמשכיות, העתיד. והעתיד בנוי על חינוך הילדים, הדור הבא. והילדים, ילדותיים, וכל המדעים לא ממש מדברים אליהם. אז אחרי כל ההתעסקות הגבוהה, עיקר העולם מתמצה לבסוף לכאורה, ברמת דעתם של הילדים? היתכן?!

ממשיך הרב, 'אולי צריכים אנו לדעת מזה, שבאמת לא חכמה וידיעה רבה, היא המאשרת אותנו, אלא התום של הילדות'. עיקר האושר בחיים, אינו בא מהחוכמות והידיעות עצמן, אלא מהתמימות הטהורה שהן צריכות לחתור אליה, הנמצאת באופן טבעי בילדים. 'וזהו אשרנו, שאנו מקושרים אל החנוך הילדותי בצורת תרבותנו. הקשר הזה לבדו, הוא כבר עושה בנו הרושם של ההתקשרות עם הילדות, עם תמימותה, ואיזה זרם של תמימות עובר גם כן עלינו ומזדלף בקרבנו, להפיג על ידו את זוהמת הערמימות שנמסכה בנו מבגרותנו'. הילדים מזרימים אלינו זרם של תמימות, מנקה ומטהרת, מכל הערמומיות והסיבוכיות של החיים. נפשם הטהורה היא כמו מקוה טהרה לנפשנו.

אדם חוזר מהעבודה, ועם כל העייפות, יושב הוא ללמוד עם בנו או ביתו. בתחילה הוא חושב שהוא זה אשר עושה טובה לילד. הוא מתחיל לספר לו סיפור מ'כה עשו חכמינו', או לומד איתו חומש 'בראשית', והילד שואל שאלות. שאלות תמימות מתוקות מקסימות. ומתוך עיניו של הילד, מקבל הוא המלמד, אורות מנקים ומטהרים, ששוטפים ממנו את כל זוהמת הערמומיות שדבקה בו, בהתמודדות החיים שחוה אותו יום. כשהוא מסיים הלימוד עם הילדים, לא ממש ברור לו, מי לימד את מי. או אולי יותר נכון, מי טיפל במי.

מסיים שם מרן הרב, 'אשרי מי שיונק מלשד הילדות גם בהיותו איש, גם בזקנותו. אשרי מי שנעשה כבן שנה בלא חטא, בהיותו כבר עמוס במשא של שנים רבות מימי חייו הבלוי'.

פטר חמור

בפרשת בא, שמות יג', מצוה הקב"ה, 'קדש לי כל בכור, פטר כל רחם בבני ישראל, באדם ובבהמה לי הוא'. מדוע? מסביר רש"י, 'לעצמי קניתיים על ידי שהכיתי בכורי מצרים'. במכת בכורות, שמר הקב"ה על בכורי ישראל בחיים, ונעשו הם מקודשים לו. ולא רק הם, גם בכורי בהמת ישראל הטהורה, כי גם הם ניצלו מן המכה.

אחר כך, מצוה שם התורה, 'וכל פטר חמור תפדה.. וכל בכור אדם בבניך תפדה..', השאלה היא, מדוע מכל הבהמות הטמאות, נבחר דוקא החמור, להיכלל במצות פדיון הבכורות? ומה פשר הסמיכות הלא נעימה, לפדיון בכור אדם? מה זה בא ללמד?

המהר"ל מסביר, בספרו גבורות ד', פרק כט', 'אין בריאה יותר פשוטה מן החמור שהוא כולו חומר.. הוא ראשית הבעלי חיים מכל הבהמות שבעולם בעבור פשיטותו, ולזה.. חייב החמור שהוא בהמה טמאה, בבכור.. מצד שהוא פשוט יותר שייך בו בכורה וראשית, שכל אשר הוא פשוט, הוא ראשית למורכבים שאחריו, והראשית שייך בו בכורה..'. אומר המהר"ל, החמור בריה מאד גלמית, שצורתה אינה מורכבת. וכל שהוא פשוט יותר, ובלתי מורכב, קרוב הוא יותר אל הראשית, אל שורש המציאות. לכן, אף שהחמור בהמה טמאה, יש בו קורטוב קדושה, שיש לפדותה.

על פי דבריו הקדושים של המהר"ל, אפשר להציע, שבמצות פטר חמור, מסבירה לנו התורה את ענין הבכורה, מכת בכורות ילדי מצרים בליל יציאתנו ממצרים, וקדושת בכורות ישראל, ומתוך כך, את כל ענינו של ליל הסדר. הבכור, הוא הילד הראשון, ראשית הילודה, שמשנה לפעמים את מצבם של רבים מקרובי המשפחה. זה נעשה אבא וזו אמא, זה סבא וזו סבתא, דודים ודודות, כל המציאות משתנה. כי יש ילד, יש המשכיות, חיים חדשים במשפחה, נולד עתיד חדש. אבל לא פחות מזה, קיבל העבר משמעות חדשה, בלידתו של "יורש העצר". הופעתו של הילד, משיבה אותנו אל השורש, אל מי אנחנו, ומאין באנו. חוזרים אנו אל הראשונות, אל הפשוט, הבלתי מורכב, יסוד שורש חיינו.

בכל ליל סדר, אנו עושים סדר בנפשנו, כמו גם בכל העולם כולו. זוכרים כי יש מסדר, ויש שורש, יש התחלה ויש המשכיות, חוזרים אל הראשית, וכמו טובלים בה. מתקדשים מיטהרים ומתחדשים, במעיין החיים הילדותי הראשיתי. קרבתם של הילדים לנקודת הראשית, ממנה נולדו לא מזמן, עושה אותם קדושים, פשוטים, ובלתי מורכבים. תום הילדות זורם אלינו, מעיניהם. בליל הסדר, הם ה"גדולים", הם משפיעי הקדושה הילדותית התמה והטהורה, שכולנו מבקשים להתחבר אליה. הם שמסייעים לכולנו, להתחבר ולחזור לטוהר הילדותי, 'כבן שנה בלא חטא'.

לכן היה ר' עקיבא עוזב הכל, והולך בעצמו לוודא שהילדים ישנים ביום, ומחלק להם במו ידיו, קליות ואגוזים. משום שמצות 'והגדת לבנך', אינה רק ענין טכני של העברת מידע האמונה לדור הבא, אלא מעצבת את אופיו הכללי של ליל הסדר, התרוממות נשמתם של ההורים עצמם, וכלל ישראל בכלל, לילדותו התמה והטהורה.

עתה מבינים אנו, מדוע ערנותם של הילדים, והעיסוק בהם בליל הסדר, תופסים מקום כה מרכזי, הקובע את אופי הסדר כולו. ומדוע כשיושבים שני גדולי הדור, ללא ילדים, צריכים הם לשאול 'מה נשתנה', כמו שני ילדים. אבל עדין יש להבין, מדוע קבעה התורה כך את אופיו של ליל הסדר? האם לא מתאים יותר, שבלייל יסוד האמונה היהודית, נעסוק בשאלות אמוניות עמוקות ומורכבות?

כמו שהדבורה בונה כוורת

מספרת הגמרא, שבת פח., על אחד מהמינים הנוצרים, שראה את רבא, מעיין בלימוד התורה, וישבו אצבעותיו תחת רגליו, והיה הוא כל כך שקוע בסוגיה, עד שלא שם לב, שהוא פוצע את עצמו, ויוצא לו דם מן האצבעות. אמר לו אותו מין, 'עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, אכתי בפחזותייכו קיימיתו! ברישא איבעיא לכו למשמע, אי מציתו - קבליתו, ואי לא - לא קבליתו'. עם פזיז אתם, שהקדמתם פיכם לאזניכם, עדין בפחזותכם אתם עומדים. בתחילה הייתם צריכים לשמוע מה יש בתורה, ואם היה נראה לכם שאתם יכולים לקיימה, הייתם מקבלים אותה, ואם לא, אז לא. ענה לו רבא, אנחנו שהולכים בתמימות, נאמר עלינו במשלי יא, 'תומת ישרים תנחם', ואלה האנשים שהולכים בעלילות, כתוב עליהם שם, 'וסלף בוגדים ישדם', היינו ישדדם. אומר לו רבא, זוהי גדולתנו, שזכינו לקבל התורה בתמימות, בלי בירור מוקדם. מה עומק גדלות זו?

מסביר מרן הרב, מאמרי הראי"ה 171, 'הקדמת נעשה לנשמע, זהו כוחן של ישראל מאז ומעולם. מפני שאנו חשים בקרבנו, שבמעמקי הטבע של כל מהותנו, כל קדושת היהדות צפונה. ואם אנו חשים איזו חלישות בגבורתה בנוגע לנפשנו, אנחנו צריכים ראשית לכל, להתעורר להיות נאמנים לעצמנו..!'

התורה היא הטבע העצמי של נשמתנו. אם יהודי מרגיש חולשה בקשר שלו לתורה, צריך הוא להתעורר להיות נאמן לעצמו, לבקשה בתוך עצמו. קיבלנו את התורה טרם שמענו על תוכנה, משום שמעומק טבענו העצמי הנשמתי, אנו נדחפים לקבלה. וטבע החיים, אינו זקוק להסברים, וכפי שמסביר שם הרב, 'כל דבר החקוק בטבע, אינו צריך לשמיעה וללימוד. הדבורה בונה את תאי כוורתה בדיוק המספרי ביותר שלם, בלי שמיעה של שעורים בהנדסה, מפני שכך חקוק בטבעה'.

בליל הסדר, מעלים אנו על נס, את העובדה שקדושת היהדות גנוזה בטבענו העצמי, ועל כן מתחברים אנו אל הקב"ה בטבעיות, ובפשטות בלתי מורכבת, כדרכם של ילדים. חוזרים אנו לימי הילדות, גם אם יודעים אנו את כל התורה כולה. מתחברים לטבעיות נשמתנו, כמו ילד הלומד את אותיות הא"ב הקדושות והטהורות. שבים אנו, לסדר האלוקי הטבעי, לפיו בתוכיותנו העצמית הטבעית, איננו אלא הילדים של הקב"ה, כמאמר הפסוק, שמות ד' כב, 'בני בכורי ישראל'. ללילה אחד, ליל ילדותנו הלאומית, מניחים אנו להסברות המורכבות, לפלפולים המפותלים, להתמודדות עם כל הסיבוכים. נעשים אנו פשוטים, כמו ילד קטן הסמוך על שולחן אביו, ושר במתיקות 'מה נשתנה'.

התמכרות טבעית

יש מי שעדיין יקשה ויאמר, בכל זאת, הרי זה ליל יסוד האמונה, מדוע לשוב לטבעיות, על חשבון העיסוק בהשכלות האמוניות הנעלות? מדוע פינו הן את מקומן, לשירת 'מה נשתנה' הילדותית? כדי לענות על שאלה זו, נעמיק קצת יותר, בהבנת הילדות.

כתב מרן הרב קוק, בקובץ ב' שנח', 'צלול הוא הרצון של הילד, ועם זה צלולה היא בינתו. כלומר, גרעין הדעה הטבעית שלו הוא גרעין בריא, שכל ההשפעה הלימודית צריכה להיטפל בשמירת בריאותו, יותר ממה שהיא רגילה להיטפל בהתפתחותו'. לימוד הילדים בגיל צעיר, צריך להתרכז בשמירת בריאות דעתם הטבעית, יותר מאשר בפיתוחה. 'כששמים המטרה של שמירת הניקיון של הכשרון הילדותי של אוצר האושר של האדם, בראשית היסוד החינוכי, באה ההתפתחות באופן מבורך'. מערכת חינוך ששומרת על הטוהר והנקיון שבחינוך הילדים, היא גם זו שתצליח בפיתוחם.

ממשיך הרב ומלמדנו, כי גדולי האמונה, הם בעצם ילדי ישראל. משום ש'המחשבה האמונית, אור הרעיון של הגודל האלוקי, הבירור של יחשנו לאלוקים, הודאות האלוקית, התום והיושר במעמקה, כל אלה הם סגולות ילדותיות, שרק הבל פה שאין בו חטא כולל את תמציתם בטהרה, מבלי צורך של ידיעה מפורטת, שאנו קורים לה שלא בצדק, ברורה. דבר אלוקים חיים בפי עוללים ויונקים, יסוד העולם הוא, בסיס התרבות, ומכון להצלת הנשמות וההצלחה החברתית היותר גדולה. זהו רז גלוי לישראל!'. אומר לנו מרן הרב, דעו לכם, שהאמונה בעומקה, היא התחברות הנשמה לשורשה, לבוראה, בעצמייתה הטבעית. אין הסברה פילוסופית שתוכל להגיע עם כל שכליותה, להבנה העליונה והוודאית, שתגיע אליה נשמת ישראל בילדותה, בתמימותה. על כן, הבל פיהם של תינוקות בית רבן, היא יסוד העולם ובסיס התרבות, מצילת הנשמות ומצלחתן.

מוסיף הרב ואומר, שם בפסקה שנט', 'כל התמכרות טבעית לאיזה אידיאל מרומם, הרי היא חזרה אל הילדות'. כליל הסדר אנו מתמכרים טבעית לאידיאל הישראלי, ובזה חוזרים אנו אל הילדות. 'יש כאן תפישת מושג מבלי הכרה, רק מפני דחיפה פנימית, הבאה ממקורות שאין יד האדם משיגה אותם בהכרה'. עמא פיזיא, שנדחף מתוך עצמות נשמתו הקדושה העליונה, ממקורה השמימי שמעל לכל תפיסה אנושית מוגבלת, לקבל תורה. 'והילדות הזאת צריכה שמירה מפני פגעים העלולים להזדווג לה. התעוררות נפשית נקיה, בעצם הטבע הטהור של הנפש, צריכה להיות נערצת, אבל ביאורים פסולים מהבלי גויים שמתחברים עמה, צריכים להפסל. מה לתבן את הבר'. התפיסה הילדותית צריכה שמירה, מתכנים שמקורם בתרבות גויית. כליל הסדר, איננו חוששים לחזור לילדות, על אף הפגעים העלולים להתלבש על תמימות כזו, משום שאמר רב נחמן, פסחים קט: על פי שמות יב', ליל הסדר הוא ליל שמורים, 'ליל המשומר ובא מן המזיקין'. אז אפשר בלי לחשוש, להתחבר לאמונה הילדותית התמה והעמוקה.

הבנו את ענין הילדים, אך עדין עלינו להבין, מה עומד מאחורי מנהג חטיפת המצות? האם רק משחק מעורר או משהו עמוק יותר? לשם כך, עלינו להבין את סודה של המצה.

לושי ועשי עוגות

אנו אומרים בהגדה של פסח, 'מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה, וגאלם. שנאמר: ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ, כי גורשו ממצרים, ולא יכלו להתמהמה, וגם צדה לא עשו להם' (שמות יב' לט'). אנו אוכלים מצה בליל הסדר, וזכר לחפזון בו יצאנו ממצרים, עד שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ.

מקשה אבודרהם, 'יש לשאול, כי ציווי אכילת מצה לא היה מטעם שלא החמיץ בצקם, כי קודם לכן צוה לאכול מצות בסתם.. ולכך פירש החכם רבי יוסף קמחי ז"ל, שמה שנצטוו על המצות קודם לכן, היה על שם העתיד..! כוונת אבודרהם לציוי, בשמות יב' יז', אשר נאמר למשה רבינו מראש, כבר בא' בניסן, שבועיים לפני יציאתנו ממצרים, 'ושמרתם את המצות, כי בעצם היום הזה, הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים, ושמרתם את היום הזה לדורותיכם חוקת עולם'. זה לא שהם מצאו עצמם לפתע במצב, שאין מספיק זמן לבצק להחמיץ. היתה זו "הפקה" מתוכננת מראש. אומר ר' יוסף קמחי, שהציווי היה צופה פני עתיד, שכך יהיה. אבל נראה כי יש כאן עומק יותר גדול, כי חז"ל מלמדים אותנו, שכבר אברהם אבינו, היה אוכל מצות בליל הסדר.

כשבאים שלושת המלאכים להתארח אצל אברהם, לרפאותו ולבשרו על הולדת יצחק, אומר אברהם אבינו לשרה אימנו, בראשית יח' ו', 'מהרי.. לושי ועשי עוגות'. דרשו חז"ל, 'לקו"ש וירא פב', 'לושי ועשי עוגות, הדא אמרה פרוס הפסח היה'. הדגש שנתן אברהם, לפעולת הלישה, המונעת חימוץ כידוע, רומז שזמן פסח היה. המלאכים מבשרים לו שם, '..כעת חיה, והנה בן לשרה אשתך', היינו, בדיוק בעוד שנה יולד לך בן. ואכן, הגמרא בראש השנה יא. אומרת, 'בפסח נולד יצחק'. השאלה הגדולה היא, מדוע אברהם אוכל מצות בפסח? אפשר לומר, על שם העתיד, שבבליה בו יצאו בניו ממצרים, יצאו בחפזון, ולא יספיק בצקם להחמיץ. אבל אם כך הוא, הרי שיש ענין מיוחד ב"הפקת" החפזון הזו. זה לא אילוף שהתחדש והפתיע בליל היציאה ממצרים. אז מה העניין?

מצה כמו מזוזה

המילה 'מצה' מזכירה מריבה, רחמנא ליצלן. כך במשלי יז' יט', 'אוהב פשע אוהב מצה..', 'ופירש המלבי"ם, 'מי שאוהב מצה שהיא המריבה הגדולה בהכאות, הוא.. ע"י שאוהב פשע.. או.. על ידי רוב גאותו..! וכן בישעיהו מא' יב', 'תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך..', 'ובישעיהו נח' ד', 'הן לריב ומצה תצמומו..! ועוד במשלי יג' י', 'רק בזדון יתן מצה..', מסביר המלבי"ם, שלשון מצה אינו סתם מריבה, אלא 'המריבה שבא לידי הכאה, וכי ינצו..! כל כך תמוה. וכי אוכלים מצה שהיא מריבה?

הפסוק בשיר השירים ב' יב', מתאר את ימי ניסן, 'הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע..!'. אומר המדרש, שיר השירים רבה ב', 'הניצנים נראו בארץ, הנצוחות נראו בארץ.. זה משה ואהרן.. עת הזמיר הגיע, הגיע זמנן של ישראל להגאל.. הגיע זמן של מצרים שיזמרו..!'

המדרש מפרש ניצנים מלשון ניצים, רבים. כי משה ואהרן רבו עם פרעה, את ריבם של ישראל, זמרו וקצצו את רשעי מצרים, ונצחו אותם. אז אפשר לומר, שהמצה היא זכר ל'ניצנים', הניצים, 'הנצחות', משה ואהרן שניצחו את מצרים וגאלו את ישראל.

אבל הזוהר פנחס רנא:, נותן למצה משמעות הרבה יותר מעשית ועמוקה. 'מצה, אמאי אתקריאת מצה?.. בגין דקא משדד ומברחת לכל סטרין בישין, ועביד קטטה בהו, כגוונא דשד"י דמזוזה, דמבריה לשדים ומזיקים דתרעא, אוף הכי איהי מברחת לון מכל משכני קדושה, ועביד מריבה וקטטה בהו...'. אומר הזוהר, שהמצה נקראת כך, משום שהיא כמו המזוזה הקבועה בפתח בתי ישראל, רבה עם המזיקים, מכה ומבריחה את הלא טוב, מכל משכנות הקדושה. איך היא עושה זאת?

בסגולתה הרוחנית, המונחת במרקם המיוחד שלה, הנובע מהעובדה שנעשתה בחפזון, בזריזות, ללא שום עיכוב, ללא שום החמצה. וכמו שהביא רש"י על הפסוק, שמות יב' יז', 'ושמרתם את המצות... - רבי יאשיה אומר, אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצה, כך אין מחמיצין את המצוה, אלא אם באה לידך עשה אותה מיד'. אך מה יש במידת הזריזות, שמכה את הסטרא אחרא?

אומר הרמח"ל, במסילת ישרים ז', '..כל מעשיהם של צדיקים תמיד במהירות.. אברהם כתוב בו.. וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי וגו', ויתן אל הנער וימהר.. ותראה שהאדם אשר תלהט נפשו בעבודת בוראו, ודאי שלא יתעצל בעשית מצותיו, אלא תהיה תנועתו כתנועת האש המהירה, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אם כלה הדבר להשלימו. ואמנם, התבונן עוד, שכמו שהזריזות הוא תולדת ההתלהטות הפנימי, כן מן הזריזות יולד ההתלהטות.. אך אם יתנהג בכבודות בתנועת איבריו, גם תנועת רוחו תשקע ותכבה'. הזריזות היא בעצם, פעולת תפיסת התלהטות האש הפנימית, לפני שתשקע בעפרוריות החומריות של הגוף. האש הזו, היא השורפת את הסטרא אחרא. וכן כתב ר' צדוק, בצדקת הצדיק א', 'ראשית כניסת האדם לעבודת ה', צריך להיות בחפזון. כמו שמצינו בפסח מצרים.. מפני שהתחלה לנתק עצמו מכל תאוות עולם הזה שהוא מקושר בהם, צריך לשמור הרגע שמתעורר בו רצון ה', ולחפוז על אותו רגע למהר לצאת מהם, אולי יוכל...'. לפי הבנה זו, נוכל לומר, שמצה היא גם מלשון הצתה, כמו שאומרים בברכת נחם, 'כי אתה ד' באש הצתה, ובאש אתה עתיד לבנותה, ככתוב ואני אהיה לה נאם ד' חומת אש סביב...'. הזריזות שבמצה, באה לשמר את האש הפנימית. השאלה היא, איזו אש מתעוררת בליבנו בפסח, ומדוע איום המזיקים כה גדול, שצריך שמירה מיוחדת מהם?

הפיכת סדום בפסח

בפיוט 'ובכן, ואמרתם זבח פסח', משורר הפייטן, 'זועמו סדומים ולוהטו באש בפסח, חולץ לוט מהם ומצות אפה בקץ פסח'. מדוע נהפכה סדום בפסח? ומה ללוט ולאפיית מצות בפסח? כשהמלאכים באים לסדום, ולוט מארח אותם, נאמר, בראשית יט', '..ומצות אפה ויאכלו'. פירש רש"י, 'פסח היה'. כל כך תמוה. מדוע האכילם לוט מצות?

מן הסתם למד זאת מאברהם. אבל אברהם הרי הכין להם גם בן בקר ועוד מאכלים, ואילו לוט, מגיש להם רק מצות ודוקא מצות?

מסביר הרמח"ל את ענין המצה, בספרו דרך ד' פרק ח', 'וענין החמוץ שהוא דבר טבעי בלחם, לשיהיה קל העכול וטוב הטעם, הנה גם הוא נמשך לפי החוק הראוי באדם, שגם הוא צריך שיהיה בו היצר הרע והנטיה החמרית. אמנם לזמן מיוחד ומשוער, הוצרכו ישראל להמנע מן החמוץ וליזון ממצה, להיות ממעטים בעצמם כח היצר הרע והנטיה החמרית, והגביר בעצמם ההתקרבות אל הרוחניות'. אומר הרמח"ל, מצה היא לחם שהוא רק טוב, ללא שום רע. על פי הבנה זו באר בתפארת שלמה על פסח, את ההבדל בין אברהם ללוט. 'כאשר באו המלאכים אצל אברהם אבינו ע"ה.. ובא לתת לפניהם לאכול.. נתן לפניהם רק בחינת הטוב, ובירר כל התערובות של המאכלים האלו.. אבל אצל לוט שלא היה כוחו גדול.. לא יכלו לאכול.. רק המצות להיותם.. הטוב לבד..'. אברהם נתן למלאכים כל סוגי המאכל, כי בכוחו הרוחני האדיר, יכול היה לבררם, ולסלק מהם את הרע. אבל לוט שלא היה בכוחו לעשות זאת, הגיש להם מצות בלבד, שהם רק טוב. כי מלאכים אינם בנויים להתמודד עם תערובת טוב ורע, כמו ישראל.

אך עדין לא מובן, מדוע נהפכה סדום בפסח? מה הקשר בין חילוצו של לוט למצות שאפה? ומדוע מוכרחים לאכול בפסח מצה, שהיא רק טוב, ללא תערובת רע? והרי כל הענין של עם ישראל, הוא לברר את הטוב מן הרע.

ויתן לך האלוקים בפסח

אומר המדרש, ילקו"ש תולדות קיד', שברכת יצחק ליעקב, היתה גם היא בפסח. 'הגיע ליל פסח, קרא יצחק לעשו בנו, אמר לו בני, הלילה הזה העליונים אומרים שירה, הלילה הזה אוצרות טללים נפתחין, עשה לי מטעמים. ורוח הקודש משיבה אותו, אל תלחם את לחם רע עין, ואל תתאיו למטעמותיו (משלי כג' ו'), ונתעכב שם, אמרה רבקה ליעקב בנה, הלילה הזה העליונים וכו' היום הזה ברכת טללים, עשה מטעמים לאביך שעד שהוא בעולמו ויברכך, והבא שני גדיי עזים. וכי ב' גדיי עזים היה מאכל של יצחק? אלא אחד הקריב קרבן פסח ואחד עשה מטעמים..'. כמה מתוקה לשון המדרש, 'הלילה הזה העליונים אומרים שירה.. אוצרות טללים נפתחים'. ראו איזה אורות גדולים יורדים אלינו בליל הסדר. השאלה היא, מה ראה יצחק לברך את עשיו דוקא בליל הסדר?

כתב בספר סידורו של שבת ח"א ו' ג', 'וזה שאמר יצחק לעשו שא נא תליך וקשתך.. כי החרב והקשת המה ממונים מבחינת הדין, ואך שיש בהם דרך המצה, והוא לצוד ציד שה לפסח וחגיגה, והוא דרך השמחה וחדוה שיוכל לעשות בכלי הלז, ועל כן אמר לו, שא נא, לשון נשיאות שישא אותם למעלה, לעשות בהם מצות ה' ולהרבות בהם שמחה..'. יצחק אבינו רוצה לתקן את מידת הדין של עשיו, ולכן מבקש הוא ממנו לשאת את כלי הדין שלו, החרב והקשת, ולרומם אותם, בציד לקרבן פסח וחגיגה. דברים מתוקים, אבל עדין לא מובן, מדוע דוקא בליל פסח, רצה יצחק לתקן את מידת הדין של

עשיו? ואף הברכה שברך לבסוף את יעקב, בראשית כז' כח', היא 'ויתן לך האלוקים...'.
ופירש שם רש"י, 'מהו האלוקים? בדין, אם ראוי לך יתן לך, ואם לאו לא יתן לך...'. אז גם
הברכה היתה ברכה שבאה בדין. מה העניין?

גדעון מלמד סנגוריה בפסח

הסיפור של גדעון השופט, התרחש בפסח. כך בילקו"ש שופטים סב', 'אמר ר' יהודה בר
שלום, ליל פסח היה אותו הלילה, שאמר לו, ואיה כל נפלאותיו, היכן הם הפלאים שעשה
האלוקים לאבותינו בלילה הזה, והכה בכוריהם של מצרים, והוציא משם ישראל שמחים,
וכיון שלמד סנגוריא על ישראל, אמר הקב"ה דין הוא שאגלה אני בכבודי עליו, שנאמר
ויפן אליו ויאמר לו לך בכחך זה, אמר לו הקב"ה יש בך כח ללמד סנגוריא על ישראל,
בזכותך הם נגאלים...!'

שוב אנו שואלים, מה העניין ללמד סנגוריה דוקא בליל פסח? אולי משום שקרא את
ההגדה, השווה למצב הדור, וכאב לו על עם ישראל. אך קשה להתעלם מהעובדה, ששוב
אנו מוצאים מצב של קטגוריה דינית, וכח סנגוריה של גדעון, שמציל את העם, בפסח.

נס פורים התרחש בפסח

נס פורים גם הוא, התרחש למעשה בפסח. נאמר באסתר ד' יז', 'ויעבור מרדכי ויעש ככל
אשר ציותה עליו אסתר', מה פשר הלשון 'ויעבור', על מה עבר?

אמר רב, מגילה טו., 'שהעביר יום ראשון של פסח בתענית'. מסביר שם רש"י, 'שהרי
בשלשה עשר בניסן נכתבו האגרות וניתן הדת בשושן, וארבעה עשר וחמשה עשר
וששה עשר התענו, ובששה עשר נתלה המן בערב'. אז פורים, עם כל הקטרוג הנורא,
ועם כל הישועה הגדולה עוד יותר, הכל התרחש בפסח.

ראינו עד כה, שיצחק אבינו, המייצג את הגבורה, מידת הדין, נולד בפסח, סדום נידונה
ונהפכה בפסח, לוט אפה מצות וניצל בפסח, יצחק ביקש לתקן את דינו של עשיו בפסח,
גדעון לימד סנגוריה והציל את ישראל מן הדין בפסח, ומרדכי ואסתר מצילים את ישראל
מדינו הנורא של המן, בפסח. והלא בשמות יב' כג', תרגם אונקלוס את המילה 'ופסח',
'ויחוס'. אז פסח הוא זמן של רחמים גדולים על עם ישראל, ואיך נקשרה בו מידת הדין?

בדמי"ך ח"י

הקב"ה מצוה את ישראל, כאמור בשמות יב', 'ולקחתם אגודת אזוב, וטבלתם בדם אשר
בסף, והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות מן הדם אשר בסף...'. ואם לא די במראה
הדם על הפתח, מצוה הקב"ה שם, לאכול את הפסח דוקא 'צלי אש'. מדוע דם ואש,
שמשמעותם דין, והלא הלילה הזה הוא לילה של רחמים גדולים על ישראל?

אומר המדרש, שמות רבה יז', 'מה ראה הקב"ה, להגן עליהם בדם? כדי לזכור להם דם מילת אברהם, ובשני דמים ניצולו ישראל ממצרים, בדם פסח ובדם מילה, שנאמר (יחזקאל טז'), ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי, בדם פסח ובדם מילה, והגעתם אל המשקוף, בזכות אברהם, ואל שתי המזוזות, בזכות יצחק ויעקב, ובזכותם ראה את הדם ולא יתן המשחית'. אז הדם רומז למילת אברהם, אבל עדין יש להבין, הלא יש דרכים אחרות להזכיר את אברהם אבינו, אז למה לעורר רחמים על ישראל, דוקא על ידי דם, שמבטא באדמימותו את מידת הדין? אמר רבי יהודה, זוהר פרשת בא לה: 'אמר רבי יהודה.. דאחזר ההוא דמא, קודשא בריך הוא, לרחמי.. הדא הוא דכתיב.. בדמיך חיי, ואף על גב דהוה סומקא אתחזר לרחמי..'. ואומר לנו ר' יהודה בזוהר, אמנם דם הוא מידת הדין, אבל בלילה הזה, התהפכה מידת הדין לרחמים. וזהו שהתנבא יחזקאל, 'בדמיך חיי', בדמיך דוקא. אך עדין לא מובן, מדוע צריכה היתה הגאולה להיות דוקא על ידי דם אדום, שמתהפך לרחמים לבנים?

אני ולא מלאך

אנו לומדים בהגדה של פסח, 'ויוציאנו ד' ממצרים, לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, ולא על ידי שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו, שנאמר, ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים, אני ד'. ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור בארץ מצרים, אני ולא שרף. ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים, אני ולא שליח. אני ד', אני הוא ולא אחר'. הנה כי כן, גאולת מצרים נעשתה בהתגלות שמימית אלוקית מאד עליונה.

כתב האר"י הקדוש, שעה"כ פסח פא:., שבכל ליל פסח יורד מאליו, אור עצום משמים, שלא כדרך הטבע, וללא הדרגה. לכן, זהו ליל יום טוב היחיד, בו אומרים הלל גמור. בימי ספירת העומר, אנו חוזרים בהדרגה, על האורות שירדו בליל פסח בבת אחת.

למדנו בהגדה, 'מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה, וגאלם'. מסביר הרב קוק, מאמרי רא"ה 159, שהקב"ה מיהר להתגלות עלינו, שלא לפי מעשינו, בדילוג אלוקי בלתי הדרגתי, כדי לעשותנו נשמה אחת גדולה, שקדושתה קדושה נצחית מוגנת, שאינה מקבלת שום שינוי לנצח נצחים. סוד זה, נרמז באפית המצה. גרגרי הקמח מתגבשים לאחד, על ידי זילוף המים, העושה אותם לעיסה אחת, ואש האפיה המהירה, שומרה במצבה הטהור, ללא כל חימוץ. ובלשונו של הרב, 'שטף החיים העליונים ממי הבריכה העליונה, שהופיע מגילוי שכינה... איחד בפעם אחת את הגרגרים.. ובצקם של אבותינו לא יכול היה להשתנות מצביונו, כי לא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם. והגאולה בלבת-אשה, העמידה את בצקת העם בצביונו הנצחי, ורוממתו מעל לכל שינויים ותמורות.. ורשמי הגאולה של שעת הנצח, חוזרים ומופיעים עלינו בכל זהרם בליל התקדש חג.. ובכוח זה, גם בצקם של

בנינו, לא יחמיץ לעולמים.. ולעד לא תחמיץ עיסתנו הכללית..! הזכיר הרב, שההתגלות האלוקית בליל הסדר היא, 'שטף החיים העליונים, ממי הבריכה העליונה'. מיהי אותה בריכה עליונה? ואם יש בה מי ברכה וחסד, איך נעשתה הגאולה דוקא בדם של הפסח?

מי הבריכה העליונה

אומר הלשם שבו ואחלמה, הקדמות ושערים שער ו' פ"ו, שהבינה היא המכונה, 'הבריכה העליונה', שכל הברכות ממנה באות, אבל יכולה לצאת ממנה, גם מידת הדין. הכיצד? הרחמים הגדולים שבעצמותה, יורדים לארץ, ואם מוצאים הם מעשי בני אדם שאינם טובים, הרי הם הופכים למידת הדין.

בליל הסדר מופיעה התגלות אלוקית עליונה, שהיא מלאת רחמים, אבל בשל עילאיותה האדירה, היא אינה סובלת רע. בלילה הנפלא הזה, העולם כולו, מקבל פני המלך, מלכו של עולם. העולם הופך ברגע אחד, להיכלו של מלך. אינו דומה מי שמקלקל בשדותיו של המלך, למי שחוטא בתוך הארמון פנימה, בנוכחות המלך. באותו לילה קדוש, יורד הקב"ה בכבודו ובעצמו לגאול את ישראל. לכן נאמר בשמות יב' כט', 'יהי בחצי הלילה, וד' הכה כל בכור בארץ מצרים..', ושם ד' בפסוק זה הוא שם הוי"ה, שם של רחמים. אבל כשהתגלות האלוקית העילאית הזו, יורדת לארץ ופוגשת את רשעות המצרים, היא הופכת לדין נורא.

מעין זה מצאנו בענין המבול, שבהכאת הרשעים, בראשית ו' ז', נזכר שם של רחמים, ואילו ביציאת נח מן התבה, בראשית ח' א', נזכר שם אלוקים, שם של דין. הכיצד? מסביר רש"י, 'ויזכור אלוקים, זה השם מדת הדין הוא, ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים. ורשתן של רשעים, הופכת מדת רחמים למדת הדין, שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם.. ויאמר ה' אמחה, והוא שם מדת רחמים'. הרשעים הופכים את הרחמים לדין, והצדיקים את הדין לרחמים. אז אומר הקב"ה לישראל, כשאתגלה בארץ, ויהפכו רחמי, למידת הדין על המצרים, אתם תגלו את שורש הדין, שהוא כולו רחמים מתוקים, על ידי שתעשו מצוה במידת הדין גופא. היינו, דם הפסח ודם המילה, וצלי אש. ומעין התיקון שרצה לעשות יצחק אבינו למידת הדין של עשיו, כפי שהזכרנו, על ידי שישתמש בכלי הדין שלו, להביא קרבן פסח וחגיגה.

מסיבה זו גם נהפכה סדום בפסח, כי כשהגילוי האלוקי העליון שיוורד בלילה הזה, פוגש את רשעותם של הסדומיים, הוא הופך למידת הדין הקשה, ומכלה אותם כליל. לכן גם זכה גדעון בלימוד הסגוריה שלו על ישראל, דוקא בלילה זה. כי מי שמצליח לראות את פנימיות הדין והקטגוריה, יודע לגלות את הרחמים הגדולים שיש על ישראל בליל הסדר, ליל התגלות טבע נשמתם האלוקית, ובכח זה יכול הוא לגאול את ישראל.

זהו גם ההסבר לעובדה שגזרת המן היתה בערב פסח, וכשישראל עשו תשובה בפסח, הפכו הם את מידת הדין לרחמים גמורים, והמן הוא שהוכה ונתלה, בעת התגלותו של הקב"ה בעולמו, בחג הפסח. כי ההתגלות האלוקית העליונה היא בעצם רחמים גדולים,

אבל יכולים הם להפוך לדין קשה, על שונאי ישראל, לפי מעשיהם הרעים. כך, באותו אור עצמו, היורד בליל הסדר, המצרים הוכו, וישראל נגאלו.

למדנו, שבלייל הסדר כולנו שרים דוקא 'מה נשתנה', גם אם אין ילדים בסביבה, משום שחוזרים אנו לאמונה הילדותית התמה, שמעלתה גדולה. עתה יכולים אנו להוסיף עומק ולומר, כי בליל הסדר אנו מתחברים דוקא לאמונת הילדות, משום שבליילה זה, מתגלה האור האלוקי שבשורש נשמתם של ישראל, המתחברת לבוראה בטבעיות ובפשטות.

עתה גם נוכל להבין, מדוע מצוה אותנו הקב"ה, לנקות את בתינו מחמץ, ולאכול בפסח מצה בלבד. כי אין די בהפיכת הדין לרחמים, על ידי קיום מצוות, הנעשות באורח דין, כמו פסח ומילה. יש צורך גם בהכנה פנימית ומעשית, של התנקות מכל רע, כהכנה לקראת התגלות האור העילאי המופלא, המתגלה עלינו ובתוכנו, בכל ליל סדר. המצה, כפי שלמדנו לעיל מדברי הרמח"ל, דרך ד' פרק ח', היא לחם שאין בו שום תערובת רע. לכן, בעת ירדה מידת הדין להכות בסדומים, אפה לוט מצות, והתנקה מכל תערובת רע. וכשירד אור הרחמים העליונים, והתהפך על הסדומים למידת הדין, זכה לוט לרחמים, המצויים בשורשו של הדין, על ידי המצה, הנקיה מכל תערובת רע. על ידי ההכנה לקבל פני שכינה. עתה נוכל להציע טעם מתוק, במנהג חטיפת המצות על ידי הילדים.

מצת הילדות

ילדי ישראל התמימים והטהורים, נקיים הם מכל תערובת רע. קרובים הם לראשית, בפשטות חסרת כל מורכבות. אוהבים הם את ד' באהבה נקיה, והבל פיהם טהור מעיקרו, ללא אפשרות של חטא.

מצת האפיקומן, הנחטפת על ידי הילדים, היא המצה המסיימת את האכילה בליל הסדר, המשאירה בפינו את טעם המצה, למשך כל הלילה עד הבוקר.

מנהג חטיפת האפיקומן על ידי הילדים, מבטא את היתרון המיוחד, של התום הילדותי, ואת החיבור הפנימי המהותי, שיש לילדים עם המצה. כביכול, כשהטהורים הקטנים, רואים את המצה, הנקיה מכל תערובת רע, הם נדחפים וחוטפים אותה, כמו אומרים, זו שלנו, מסוגנו, תמה וטהורה, ללא כל תערובת רע. בדומה ל'עמא פזיזא', שהקדים נעשה לנשמע, מתוך דחיפה נשמית, המזהה טבעית, כי תורה היא נשמת חייה. כך כביכול, מזהים הילדים את האור שבמצה, כאורם שלהם, אור הטהור הנקי מכל תערובת רע. מצת הילדות.

מצת ההתחדשות

למדנו עד כה, שליל הסדר הוא ליל השיבה לילדות, משום שבליילה הזה, מתגלה אור אלוקי עליון, משם באה נשמת ישראל במקורה השמימי, וכדי שישמר הוא, כאור של רחמים על ישראל, אנו מתנקים מהחמץ, ואוכלים מצה שאין בה כל תערובת רע,

מתכוננים לקבל פני שכינה, ומתקנים את הדין שיורד על רשעי העמים, על ידי קיום מצות פסח ומילה לפי הצורך, שהן מצוות המרוממות ומתקנות את הדין. דברים מתוקים. אבל מרן הרב קוק מלמדנו, כי יש ללילה הזה משמעות עמוקה עוד יותר.

כתב מרן הרב, באורות הקודש ג' לה', 'הבחירה במילואה לישראל היא נתונה...'. האנושות הכללית אינה באמת בעלת בחירה. החלטותיה הינן פרי שעבודים שונים, לא כן ישראל. 'המצה היא לחם עוני ולחם חרות. באותו הזמן שנגלה עלינו מלך מלכי המלכים וגאלנו גאולת עולמים, נוצרה בנשמתנו תכונת החופש, חרות הרצון, המוכשר לשעבוד מלכות שמים בצורתו האידיאלית'. התגלות ד' עלינו ביציאת מצרים, יצרה בנו חרות אמיתית, היכולה באמת לרצות ולבחור ללא כל שעבוד.

האור המשחרר הזה, גנוז במצה הנאכלת בפסח. 'ורז עולם הוא שיש בסגולת המצה, ליתן כח חופשי בחרות הקודש. וכשהוא בא בפרק זה, שהנשמה הכללית והאישית שבה עוד הפעם להתחדש.. אין שיעור לערכה'. אומר לנו הרב, בכל ליל סדר, מתחדשת נשמת כנסת ישראל, ועימה נשמת כל יהודי ויהודי. כדי לקבל את האור הנשמתי מחדש, צריך היהודי לבוא משוחרר מכל שעבוד. כח החרות הזו, גנוז בסגולת אכילת המצה ממש.

'החמץ עושה כח צביוני מיוחד, משולל כבר החופש הגמור. והאוכל חמץ בזה הפרק של התחדשות נשמתו ונשמת כנסת ישראל, נוטל הוא חייו מהעולם, הכרת תכרת הנפש ההוא. והמצה היא נהמא דאסותא, רפואת הנשמה המשוחררת, חרות עליון, בגאולה שלמה'. חמץ אינו לחם פשוט, יש לו כבר הגדרה מורכבת. אין זה 'לחם עוני', לחם פשוט, בפשטות של קמח ומים שנאפו מיד, אלא לחם בעל צביון פרטי משלו. אין בו את החרות של הפשטות הבלתי מורכבת. מי שאוכל חמץ בפסח, מגיע לזמן התחדשות הנשמה, כשהוא אינו פשוט, ואינו חרותי, ואינו יכול לקבל את אור התחדשות הנשמה, שיורד לכל יהודי בכל ליל סדר. לכן, האוכל חמץ בחג הפסח, זמן התחדשות הנשמה, מכרית נפשו, רחמנא ליצלן. רק המצה הפשוטה והבלתי מורכבת, היא רפואת הנשמה המשוחררת, הנולדת מחדש בכל ליל סדר, בחרות עליונה, בגאולה שלמה.

בליל הסדר, כולנו מתחדשים בנשמותינו, ונעשים כמו ילדים קטנים תמים וטהורים, שזה עתה יצאו מבטן אימם, בפשטות שמחה ומאמינה. כמה טוב להיות יהודי.

חג כשר ושמח לכל עם ישראל

החברות האהובות של רוח ירושלמית בספר חדש!!! אורות חיים

חגים ומועדים

בדרכו של הראי"ה קוק

י"ז שיעורים על עומקם הפנימי של חגי ישראל

מאת: הרב יצחק חי זאגא

312 עמודים בכריכה קשה – 50 ₪ (משלוח – 10 ₪)

לרכישת הספר שלחו מסרון: 0585-216216

או דוא"ל: toratharav@gmail.com

לשיעורים מוקלטים ולחברות הקודמות - הכנסו לאתר
רוח ירושלמית yerushalayim.org.il

קהילות המעונינות לקבל החברות חינם!!!
יפנו אלינו בדואר אלקטרוני
או למשה: 050-6-238-938

לתגובות, הערות, והצטרפות לתפוצה:
toratharav@gmail.com

לעילוי נשמת יעקב אבי בן עדנה ז"ל הי"ד ויעקב בן אורה ושמחה ז"ל הי"ד
תנצב"ה